

Наталія ГАТЕЖ,
 здобувач кафедри педагогіки
 та методики початкової освіти,
 асистент кафедри образотворчого
 та декоративно-прикладного мистецтва
 факультету архітектури, будівництва
 та декоративно-прикладного мистецтва
 Чернівецького національного університету
 імені Юрія Федьковича

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

У статті розкривається зміст емпіричного дослідження готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів закладу загальної середньої освіти. Аналізуються результати анкетного опитування практикуючих учителів образотворчого мистецтва та початкових класів із метою виявлення розуміння теоретичних аспектів, проблем і самооцінки підготовленості педагогів до виховання естетичної культури учнівської молоді.

Ключові слова: готовність, майбутній учитель образотворчого мистецтва, естетична культура учнів, дослідження готовності, констатувальний експеримент.

В статті розкривається содержание эмпирического исследования готовности будущих учителей изобразительного искусства к воспитанию эстетической культуры учащихся заведения общего среднего образования. Анализируются результаты анкетного опроса практикующих учителей изобразительного искусства и начальных классов с целью выявления понимания теоретических аспектов, проблем и самооценки подготовленности педагогов к воспитанию эстетической культуры учащейся молодежи.

Ключевые слова: готовность, будущий учитель изобразительного искусства, эстетическая культура учащихся, исследования готовности, констатирующий эксперимент.

The article reveals the content of the empirical study of the readiness of future teachers of fine arts for the education of aesthetic culture of students of a comprehensive educational institution. The results of the questionnaire survey of practicing teachers of fine arts and elementary school are analyzed in order to reveal an understanding of theoretical aspects, problems and self-esteem of teachers' preparedness for the education of aesthetic culture of student youth.

Key words: readiness, future teacher of fine arts, aesthetic culture of students, study of readiness, recording experiment.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, що сьогодні відбуваються в освіті України, вимагають від вітчизняної педагогічної науки принципово нових підходів до підготовки освітянських кадрів. Зокрема, реалізація нових завдань мистецької освіти й естетичного виховання потребує вдосконалення фахової підготовки майбутніх художників-педагогів. У цьому контексті важливою проблемою є формування готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнівської молоді (естетичного світогляду, суджень, переконань, почуттів, смаків і прагнення до естетичного освоєння дійсності).

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Протягом останнього десятиріччя з'явилася низка наукових досліджень як українських, так і зарубіжних учених, де безпосередньо розглядається проблема професійної підготовки вчителя образотворчого мистецтва (Л. Базильчук, В. Банніков, Н. Басарева, С. Бігунова, Т. Висікайло, Л. Гарбузенко, А. Герасимова, О. Гудим, О. Гудовсек, К. Гусєва, В. Данилов, І. Демченко, Л. Ейвас, Г. Кузьменко, Л. Малінська, І. Михайлов, Т. Міхова, О. Музика, Б. Негода, Т. Носаченко, П. Пайдуков, О. Піддубна, А. Поровський, А. Прус, Ю. Самойленко, О. Семенова, Г. Сотська, Т. Фурсикова, Х. Цзіншен, Н. Чорна, В. Ячменєва та ін.).

Теоретико-методологічні положення щодо організації процесу виховання естетичної культури знаходимо в напрацюваннях вітчизняних науковців, серед яких: О. Буров, М. Верб, Н. Крилова, О. Лармін, М. Лещенко, В. Липський, Б. Лихачов, Л. Масол, Н. Миропольська, Л. Михайлова, Г. Петрова, Л. Печко, Л. Побережна, Я. Сопіна, В. Шацька, Г. Шевченко та ін. Аналізується також світовий досвід естетичного виховання: Д. Арнольд, Г. Бенток, Р. Гібсон, П. Еббс, Р. Скрагон, Р. Шоу (Велика Британія); М. Киященко, І. Коніков, В. Самохвалова, О. Шапінська (Росія); Т. Манро, А. Тил, Дж. Фіске (США); Г. Зелле, Г. Емер (Німеччина); П. Бурд'є (Франція); Я. Цунетомо (Японія).

Зважаючи на вищевикладене, можемо констатувати, що проблемі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до різних видів діяльності та розвитку особистісних якостей присвячені праці багатьох сучасних дослідників.

Проте досі невисвітленою залишається проблема готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів закладу загальної середньої освіти, що й зумовило вибір теми нашого наукового пошуку.

Мета статті – висвітлення емпіричних даних констатувального експерименту з метою виявлення рівня готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, результатом професійної підготовки майбутнього спеціаліста є готовність. У зв'язку з цим керуємося твердженням, що готовність – це показник підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів закладу загальної середньої освіти. За необхідності вважаємо здійснення дефінітивного аналізу понять «готовність» та «готовність майбутнього вчителя».

Як переконують наукові психолого-педагогічні дослідження, основою будь-якої діяльності є готовність людини до її здійснення. У цілому дослідники означеної проблеми зауважують, що готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності – це таке особистісне утворення, що забезпечує внутрішні умови для успішного виконання цієї діяльності. Компонентами готовності особистості до діяльності вважають ставлення до неї або настанову, мотиви, знання про предмет і способи діяльності, навички та вміння їх практичного застосування.

Вивчення напрацювань сучасних вітчизняних і зарубіжних учених щодо проблеми виховання естетичної культури учнів дає змогу охарактеризувати готовність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів закладів загальної середньої освіти як інтегральну якість педагога, що містить у собі розуміння цілісної картини світу, естетичної сутності її об'єктів, наявність загальнокультурних, педагогічних, психологічних, методичних і професійних компетентностей; мотиви та установки на виховання естетичної культури учнів; наявність потреби в естетичній і виховній діяльності, тобто таких індивідуальних рис і здібностей учителя, які сприяють успішному вихованню учнівської молоді.

Із метою вивчення стану готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів нами було визначено ряд завдань дослідження, одне з яких передбачало здійснення експериментальної діагностики рівнів готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва та практикуючих учителів до виховання естетичної культури учнів закладів загальної середньої освіти.

Констатувальний етап дослідження передбачав з'ясування реального стану підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів закладів загальної середньої освіти. Із цією метою нами було розроблено діагностичний інструментарій для студентів і практикуючих учителів.

Для учителів закладів загальної середньої освіти ми розробили авторську анкету, запитання якої спрямовувалися як на виявлення теоретичних аспектів і проблем досліджуваного питання, так і самооцінки власної підготовленості до виховання естетичної культури учнів. До участі в експерименті було залучено 80 практикуючих учителів образотворчого мистецтва і початкових класів Чернівецької та Івано-Франківської областей із різним педагогічним стажем (від 3 до 40 років). У результаті опрацювання матеріалів було виявлено, що 57,5% педагогів мають спеціальну

художню освіту, 37,5% – часткову (вчителі початкових класів), а 5% – не мають спеціальної художньої освіти.

На поставлене запитання «*Чи існує, на Ваш погляд, відмінність між поняттями «естетичне виховання» та «естетична культура»?*» респонденти відповіли таким чином: 12,5% – не змогли пояснити їх значення, 7,5% – переконані, що ці поняття різні за значенням, а 80% опитаних вважають, що вказані поняття близькі за змістом. Отримані дані свідчать про середній рівень теоретичної підготовки вчителів до виховання естетичної культури.

Цікаво, що більшість опитаних (75%) не змогли чітко сформулювати зміст базового поняття дослідження, їх відповіді були поверхневими, неповними або взагалі не містили записів. Багато вчителів отожднюють естетичну культуру з художньою, хоча остання є вужчим поняттям. Наведемо приклади відповідей педагогів: естетична культура учнів – це: «сприйняття і правильне розуміння прекрасного в мистецтві та дійсності»; «здатність учнів до розуміння прекрасного в мистецтві та побуті»; «процес розвитку особистості з метою правильного розуміння прекрасного в мистецтві»; «уміння будувати своє життя за законами краси»; «здатність учнів до повноцінного сприймання прекрасного в мистецтві»; «наука про прекрасне, яка формує в учнів здатність сприймати, відчувати і розуміти красу»; «вміння оформлювати проекти, певні види робіт».

Зауважимо, що, на думку вчених, естетична культура особистості – це «здатність особистості до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного в мистецтві та дійсності, прагнення й уміння будувати своє життя за законами краси» [4, с. 88]. За переконанням А. Комарової, естетична культура особистості демонструє рівень розвитку естетичної свідомості, здатності і потребу естетично сприймати реальність, брати участь в естетичній діяльності, реалізованій в естетичних цінностях» [2]. Також зацентруємо увагу на тому, що поняття естетичної культури передбачає сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, розвиток здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потребу не лише вносити прекрасне в навколишній світ, а й зберігати його.

На запитання «*Як співвідносяться між собою поняття «естетична свідомість», «естетичні здібності», «естетична діяльність», «естетичні почуття і потреби»?*» практикуючі вчителі дали такі відповіді: вони є структурними елементами естетичної культури особистості (87,5%); це окремі, не пов'язані між собою поняття (12,5%). Таким чином, можемо констатувати розуміння більшістю респондентів складових естетичної культури особистості.

Відмітимо, що 47,5% досліджуваних зазначили, що систематично працюють над вихованням естетичної культури учнів на уроках образотворчого мистецтва та в позаурочний час, 40% – час від часу, 12,5% – рідко. Отже, можна зробити висновок, що значний відсоток учителів лише час від часу працюють над вихованням естетичної культури учнів. Такі відповіді підпорядковані нечітким усвідомленням змісту поняття «естетична культура».

Одним із найважливіших було завдання визначити рівень власної підготовки до виховання естетичної культури учнів закладів загальної середньої освіти. Респонденти оцінили ступінь своєї підготовки у відсотковому відношенні таким чином: добре підготовлений – 22,5%, недостатньо підготовлений – 20%, частково підготовлений – 55%, не підготовлений взагалі – 2,5%.

Дані результати свідчать, що лише незначна частина практикуючих учителів образотворчого мистецтва відчувають себе добре підготовленими до здійснення виховання естетичної культури учнів, водночас більшість із них вважають себе недостатньо або частково готовими до означеного виду діяльності.

Щодо форм роботи, які будуть ефективними у вихованні естетичної культури учнів, то респонденти визначилися таким чином: на групову роботу, роботу в парах і фронтальну (стандартні) вказали 37,5% учителів; на важливість здійснення інтеграції між образотворчим та іншими видами мистецтва – 47,5% опитаних; індивідуальну роботу обрали 15% педагогів. Отже, значна кількість учителів правильно акцентує свою увагу на необхідності інтегративного підходу у вихованні естетичної культури учнів, адже інтеграція різних видів мистецтв, зокрема й образотворчого, якнайкраще сприятиме освоєнню учнівською молоддю світу та себе в ньому, його вдосконаленню за законами гармонії та краси.

На думку М. Іванчук, інтеграційні процеси в освіті реалізуються завдяки інформаційній взаємодії педагога з багатовимірною дійсністю та засвоєнню різних способів пізнання світу та себе. Учнена зазначає, що інтеграція проявляється у створенні освітніх комплексів інтегративного типу, інтегрованих навчальних програм, курсів, занять тощо. Формування наукового світогляду учнів завдяки впровадженню інтегрованих навчальних курсів буде оптимальним за умови розвитку і доцільного використання наочно-образного мислення школяра [1].

45% респондентів переконані, що зміст, форми та методи виховання естетичної культури учнів початкової та основної школи відрізняються між собою; 22,5% вважають, що між ними немає жодної різниці; 32,5% не змогли дати відповіді на запропоноване запитання. Дані засвідчили, що більше половини практикуючих учителів не мають чіткого уявлення про методику виховання естетичної культури учнів, зокрема про вибір і доцільне застосування різних форм та методів виховання.

Водночас відрядно, що 77,5% опитаних вважають за необхідне доповнення змісту підготовки студентів спецкурсом чи окремими темами з методики виховання естетичної культури учнів. Даний факт засвідчує усвідомленість практикуючими вчителями важливості досліджуваної проблеми та необхідності вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в закладах вищої освіти з напрямку виховання підростаючого покоління. При цьому 7,5% респондентів не бачать такої необхідності, а 15% досліджуваних взагалі не змогли відповісти на поставлене запитання.

Варто зазначити, що на поставлене запитання щодо труднощів, які виникають в учителів при здійсненні естетичного виховання (естетичної культури) учнів на уроках образотворчого мистецтва, опитувані визначилися таким чином: низький рівень теоретичної підготовки з окресленої проблеми – 12,5%, відсутність практичного досвіду – 22,5%, низький рівень навчально-методичного забезпечення – 65%.

Після цього необхідно було з'ясувати, яку методичну допомогу хотіли б отримати практикуючі вчителі щодо питання виховання естетичної культури учнів. Проаналізувавши відповіді анкетованих, отримуємо такі результати: підвищити свій рівень освіченості щодо даної проблеми хотіли б 27,5% учителів, ознайомитися з напрацюваннями вчених та вчителів-практиків із означеного напрямку виявили бажання

65% респондентів, не бачать потреби здійснювати підвищення свого рівня в даному напрямі 7,5% опитуваних. Отже, можна стверджувати про те, що педагоги розуміють необхідність і проявляють інтерес до підвищення свого фахового рівня щодо питання виховання естетичної культури учнів закладів загальної середньої освіти.

Також опитуваним було запропоновано обрати із поданих чи представити власні пропозиції щодо підвищення фахової готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів під час навчання у закладі вищої освіти. Так, на посилення методичної підготовки студентів указали 55% респондентів, здійснення виховання естетичної культури майбутніх педагогів вважають за необхідне 10% учителів-практиків, а 35% анкетованих відзначили необхідність постійного залучення студентів до активної естетичної діяльності.

Ми переконані, що рівень естетичної культури студентів, їх широкий естетичний кругозір і прагнення здійснювати естетико-виховну діяльність безпосередньо впливатиме на ефективність процесу виховання естетичної культури учнів закладів загальної середньої освіти. У цьому контексті досить обширним, на думку вченого С. Мельничука, є поняття «естетична культура вчителя», оскільки вчитель із високим рівнем естетичної культури повинен мати чіткі уявлення про естетичні форми пізнання (сприйняття, переживання, судження, почуття, цінності, діяльність, смак тощо), розуміти естетичну сутність явищ дійсності та мистецтва, вміти цю сутність донести до учня [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел і проведеного експериментального дослідження можемо переконливо стверджувати, що проблема професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва є актуальною, відповідає суспільним вимогам та потребує подальшого вивчення і вдосконалення. Результати проведеного констатувального етапу експерименту доводять, що практикуючі вчителі підготовлені до організації та ефективного здійснення процесу виховання естетичної культури учнів закладів загальної середньої освіти посередньо. Це вимагає посилення методичної підготовки та підвищення рівня мотивації студентів до здійснення даного виду педагогічної діяльності ще на етапі професійного навчання в закладі вищої освіти.

У зв'язку з цим у перспективі маємо на меті визначити педагогічні умови оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів та охарактеризувати модель готовності до означеного виду діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванчук М. Г. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал. Виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання / М. Г. Іванчук. – Чернівці : Рута, 2004. – 360 с.
2. Комарова А. И. Эстетическая культура личности / А. И. Комарова. – К. : Вища школа. – 1988. – 151 с.
3. Мельничук С. Г. Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх учителів (історико-педагогічний аспект) / С. Г. Мельничук. – Кіровоград, 2006. – 248 с.
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – К. : Знання, 2007. – 656 с.

Дата надходження до редакції: 26.02.2018 р.